

WIADOMOŚCI DIECEZJALNE SIEDLECKIE

ORGAN URZĘDOWY KURII DIECEZJALNEJ

Rok LXXX

Grudzień 2011

Nr 12

ADRES REDAKCJI i ADMINISTRACJI

KURIA DIECEZJALNA - 08-100 SIEDLCE - PIŁSUDSKIEGO 62
TEL. 25 640-70-56; FAX 25 644-87-44

WYDAWNICTWO DIECEZJI SIEDLECKIEJ "UNITAS"
08-110 SIEDLCE - SZKOŁNA 22

KOMUNIKATY KURII

ZAPROSZENIE NA SPOTKANIE OPŁATKOWE

Czcigodni Księża Dziekani !

Pragnę uprzejmie poinformować, że Biskup Siedlecki Zbigniew Kiernikowski serdecznie zaprasza kapłanów naszej diecezji na spotkanie opłatkowe, które odbędzie się dnia 24 grudnia 2011 roku, o godz. 10.00, w gmachu Centrum Charytatywno-Duszpasterskiego w Siedlcach.

Zaproszenie jest skierowane do wszystkich Kapłanów pracujących zarówno w duszpasterstwie parafialnym jak i pozaparafialnym oraz do Księży Emerytów i Rencistów.

ks. prał. Piotr Sawczuk
Kanclerz

L.dz. 1206/2011

DODATEK

Ks. dr Sławomir Bylina
Instytut Teologiczny w Siedlcach

PODZIAŁ TERYTORIALNY DIECEZJI PODLASKIEJ¹ NA TLE KRAJU W LATACH 1918-1939

Wraz z odzyskaniem niepodległości Kościoł katolicki w Polsce stanął przed problemem unifikacji struktury organizacyjnej oraz ujednoczenia sfery działalności duszpasterskiej w poszczególnych zaborach². Powstały nowe specjalne Komisje Episkopatu do realizowania konkretnych zadań duszpasterskich. Ulepszano organizację funkcjonowania diecezji, rozbudowywano dekanaty i parafie, unowocześniano kurie biskupie. Czyniono wszelkie starania, aby wraz z rozwojem państwa Kościoł katolicki uporządkował również sprawy związane z właściwym funkcjonowaniem administracji w strukturach kościelnych³.

W oparciu o nowy Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. ustalono nowy podział administracyjny w Polsce. Oczywiście ustalenie takich granic wiązało się z wytyczeniem granic, które na terenie państwa polskiego ustaliły traktaty pokojowe z Niemcami 28 czerwca 1919 r., z Austrią 10 września 1919 r., z Rosją i Ukrainą Radziecką 18 marca 1921 r. oraz Konferencje Ambasadorów z 21 listopada 1919 r., 27 lipca 1921 r. i z 15 marca 1923 r. Obszar państwa obejmował 388634 km². Liczba ludności według spisu z 1921 r. wynosiła 27200 tys.⁴. Terytorium państwa w latach 1919 – 1922 zostało podzielone na 16 województw składających się z powiatów których liczba często się zmieniała (np. w 1928 r. było ich 277). Nowe

¹ Aby ujednoczyć określenie nazwy diecezji użyję pojęcia Diecezji Podlaskiej, która od 1918 r. określana była jako Diecezja Janowska czyli Podlaska, natomiast od 1925 r. nazwana została Diecezją Siedlecką czyli Podlaską.

² Por. R. Bender, *I wojna światowa i polska niepodległość (1914 – 1939)*, w: *Chrześcijaństwo w Polsce 966 – 1979*, red. J. Kłoczowski, Lublin 1992, s. 513.

³ Por. J. Kłoczowski, *Dzieje Chrześcijaństwa Polskiego*, Warszawa 2007, s. 309.

⁴ Por. B. Kumor, *Projekty zmian organizacji metropolitarnej i diecezjalnej w Polsce (1918 – 1925)*, w: *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk, Lublin 1980, s. 53.

województwa utworzono z terenów, które wcześniej były pod zaborami, i tak z byłego Królestwa Polskiego powstały województwa: warszawskie, łódzkie, kieleckie, lubelskie i białostockie, z ziem byłego zaboru rosyjskiego województwa wschodnie: wileńskie, nowogródzkie, poleskie i wołyńskie, z terenów zaboru niemieckiego województwa zachodnie: pomorskie, poznańskie i śląskie, po zaborze austriackim powstały województwa południowe: krakowskie, lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie. Interesującym przykładem było miasto Warszawa, która została oddzielną jednostką administracyjną⁵.

1. Struktura terytorialna Kościoła katolickiego w Polsce

Struktura Kościoła katolickiego w latach 1918-1939 obejmowała trzy metropolie: Gniezno-Poznań, Warszawa i Lwów oraz czwartą w części Mohylów, 4 archidiecezje, 12 diecezji i części 3 kolejnych diecezji. Były to: w metropolii warszawskiej Diecezje: Włocławska, Sandomierska, Płocka, Lubelska, Kielecka, Podlaska i Augustowska, czyli Sejneńska; Metropolia Lwowska z sufraganiami Przemyską i Tarnowską; Metropolia Gnieźnieńska i Poznańska z sufraganią Chełmińską; niektóre sufraganie Metropolii Mohylewskiej jak: Wileńska, Łucka i duża część Diecezji Mińskiej, oraz wyjęte Biskupstwo Krakowskie, część Diecezji Wrocławskiej (Śląsk Górny i Cieszyński), Żmudzkiej (okręg brasławski) i Spiskiej (Spisz i Orawa)⁶. Niektóre diecezje były oddzielone przez granice innych państw. I tak Bukowina należąca do archidiecezji Lwowskiej znalazła się w granicach Królestwa Rumunii, część diecezji wileńskiej przeszła do terytorium Litwy, część diecezji łuckiej należała do Radzieckiej Ukrainy, natomiast część diecezji chełmińskiej i archidiecezji poznańskiej w granicach Wolnego Miasta Gdańska i Niemiec⁷.

Wszystkie nowo powołane diecezje różniły się pod względem terytorialnym i ludnościowym. Organizację diecezji pod względem ilości dekanatów, liczby parafii, liczby księży oraz ilości wiernych przedstawia poniższa tabela:

Tabela 1. Organizacja diecezjalna w Polsce w 1924 r.⁸

Lp.	Diecezja	Liczba dekanatów	Liczba parafii ekip.	Liczba księży diecezjalnych	Liczba katolików
1	Gniezno	21	217	303	615324
2	Poznań	28	319	494	1105826
3	Chełmno	24	262	485	854227
4	Warszawa	19	251	505	1525760
5	Włocławek	39	390	589	1614000
6	Płock	19	252	375	853000
7	Łomża	12	104	169	395949
8	Kielce	25	262	395	1089172
9	Sandomierz	22	225	374	949244
10	Lublin	21	205	339	960718
11	Siedlce	18	182	232	660158
12	Łódź	6	71	135	607255
13	Lwów	27	372	646	977955
14	Przemysł	35	354	685	1215000
15	Tarnów	21	229	455	812172
16	Kraków	20	244	645	1000617
17	Wilno	28	346	516	1262651
18	Łuck	11	95	170	195109
19	Mińsk	9	49	95	102809
20	Brasław-wikariat. biskupi	1	14	15	57100
21	Śląsk – admin. apostolska	14	140	291	1045104
22	Cieszyn – wikariat biskupi	4	34	64	47775
	Razem	424	4614	7977	17946922

Jak wskazuje powyższa tabela organizacja terytorialna w diecezjach była podzielona proporcjonalnie do wielkości diecezji. Liczba dekanatów wahała się od 1 w wikariacie biskupim w Brasławiu i 4 w wikariacie biskupim w Cieszynie do 39 w diecezji włocławskiej. Liczba parafii oscylowała na ogół w granicach od 100 do 300. Wyjątkiem były wikariaty biskupie w Brasławiu – 14 parafii i w Cieszynie 34 parafie oraz Diecezja Łódzka – 71 parafii. Najwięcej parafii znajdowało się w Diecezjach: Włocławskiej – 390 parafii, Lwowskiej – 372 parafii, Przemyskiej – 354 parafii. Ilość księży wy-

⁵ Por. Cz. Brzoza, *Wielka Historia Polski*, tom 9, Kraków 2001, s. 38.

⁶ Por. *Historia Kościoła – 1848 do czasów współczesnych*, red. R. Aubert, Warszawa 1985, s. 133.

⁷ Por. B. Kumor, *Projekty zmian...*, s. 53.

⁸ Por. Tamże, s. 54.

nosiła od 15 w Braławiu, 64 w Cieszynie do 685 w Diecezji Przemyskiej i 646 w Diecezji Lwowskiej. W kolejnych latach ulegała zmianie liczba wiernych w poszczególnych diecezjach. Było to wynikiem zmiany przyrostu naturalnego oraz zmian organizacyjnych Kościoła katolickiego w Polsce. Liczbę wiernych w poszczególnych diecezjach w 1931 r. przedstawia poniższa tabela:

Tabela 2. Liczba wiernych diecezji obrządku łacińskiego w Polsce w 1931r.⁹

Lp.	Diecezje i archidiecezje	Liczba wiernych w tys.
1-2	gnieźnieńsko - poznańska	1903
3	warszawska	1883
4	wileńska	1453
5	przemyska	1211
6	śląska	1196
7	lwowska	1160
8	lubelska	1148
9	krakowska	1108
10	częstochowska	1096
11	sandomierska	993
12	włocławska	992
13	chełmińska	958
14	łódzka	926
15	kielecka	893
16	tarnowska	878
17	płocka	782
18	podlaska	751
19	łomżyńska	630
20	pińska	375
21	łucka	334
Razem		20 670

Ważną nierozwiązaną kwestią po zakończeniu działań wojennych była sprawa stolic biskupich, które niejednokrotnie leżały w niedogodnym miejscu dla wszystkich parafii w danej diecezji. Jedynie stolice diecezji w Warszawie i Lublinie miały położenie centralne, pozostałe zaś niejednokrotnie leżały na krańcach diecezji, jak np. Kielce, Płock, Sandomierz, Sej-

⁹ Źródło: Adam Stanowski, *Diecezje i parafie w XIX i XX wieku*, w: „Znak”, 1965, nr 11-12, s. 1616.

ny, Włocławek, i Janów Podlaski. Takie ułożenie stolic diecezjalnych było wynikiem celowych działań zaborców. Postanowiono powyższą sprawę uregulować. Kolejnym problemem były niektóre granice metropolii i diecezji, które były przedzielone nowymi granicami politycznymi. Kwestie tę poruszono na sesji Episkopatu Polski w Gnieźnie w dniach 26-30 sierpnia 1919 r. podczas nowego projektu „przygotowania ogólnopolskiego projektu reorganizacji Kościoła w Polsce” odpowiedzialnym za projekt był bp H. Przeździecki, jako sekretarz Episkopatu Polski. W tym celu bp Przeździecki 19 czerwca 1920 r. rozesał do ordynariuszy ankietę z następującymi pytaniami:

1. Jakie należy stworzyć nowe metropolie i diecezje?
2. Jakie korekty należy przeprowadzić w granicach istniejących metropolii i diecezji?
3. Które stolice biskupie należy przenieść do dogodniejszych miejscowości?
4. Na podstawie tych pytań biskupi dyskutowali na kolejnych konferencjach Episkopatu. W dniach 2-3 lipca 1924 r. przyjęto ostateczne zasady reorganizacji diecezji i metropolii w Polsce:
5. Przy tworzeniu nowych diecezji i rozgraniczeniu dawnych należy uwzględniać nade wszystko potrzeby religijne i państwowe wiernych;
6. Stwierdzono, że dotychczasowy układ administracyjny Kościoła był narzucony przez państwa zaborcze, na skutek czego prawie wszystkie stolice biskupie poza Warszawą w byłym Królestwie Polskim są na krańcach diecezji;
7. Liczba ludności diecezji winna się wahać od 500 tys. do 1 miliona;
8. Stolice niektórych diecezji należy przenieść do dogodniejszych miejscowości;
9. W mieście biskupa unickiego winien być biskup łaciński;
10. Przy rozgraniczeniu diecezji i metropolii należy zatrzeć granice rozbiorowe;
11. Prowincje kościelne powinny obejmować ludność podobnego charakteru¹⁰.

W związku z propozycją zmian w organizacji terytorialnej Kościoła katolickiego po wielu pertraktacjach powołano dwie nowe metropolie kra-

¹⁰ Por. B. Kumor, *Projekty zmian...*, s. 56.

kowską i wileńską, które zatwierdzono w Konkordacie Polskim i w bulli „*Vixdum Poloniae Unitas*” z 28 października 1925 r. Ostatecznie po nowej bulli organizacja Kościoła w Polsce składała się z 5 metropolii i 21 archidiecezji i diecezji obrządku łacińskiego, z czego 2 metropolie pochodziły z okresu przedrozbiorowego, 1 z okresu niewoli narodowej i 2 utworzono w 1925 r. Ponadto 10 archidiecezji i diecezji z okresu przedrozbiorowego, 6 z okresu niewoli narodowej, oraz 5 utworzono po 1918 r. Dodatkowo do granic II Rzeczypospolitej należała metropolia halicko-lwowska obrządku greckiego z archidiecezją lwowską i diecezjami przemyską i stanisławowską oraz od 1934 r. z administracją apostołską Łemkowszczyzny¹¹.

2. Ustalenia granic i zmiany terytorialne na terenie Diecezji Podlaskiej

W ramach diecezji w całym kraju swoje szczególne miejsce i położenie miała Diecezja Podlaska. Pod względem położenia geograficznego diecezję przypisywano do Południowego Podlasia, które to pojęcie zaczęto używać w okresie porozbiorowym¹². Natomiast administracyjnie po ustaleniach 2 sierpnia 1919 r. diecezja należała do nowopowstałego województwa lubelskiego. Tegoż dnia na podstawie Ustawy Tymczasowej z terenów wyzwolonych spod okupacji państw centralnych utworzono 5 województw: warszawskie, łódzkie, kieleckie, lubelskie i białostockie¹³. Województwo lubelskie obejmowało tereny przedwojennych guberni lubelskiej, chełmskiej i siedleckiej. Do nowego województwa lubelskiego należało 19 powiatów, w tym również powiaty wliczające się w terytorium Diecezji Podlaskiej: Biała Podlaska, Garwolin, Konstantynów, Łuków, Radzyń, Siedlce, Sokół, Węgrów, Włodawa¹⁴. Już w grudniu 1918 r. przeprowadzono pierw-

¹¹ Por. Z. Zieliński, *Kościół i Naród w niewoli*, Lublin 1995, s. 50; J. Krasuski, *Tragiczna Niepodległość...*, s. 86-91. S. Bylina, *Stosunki państwo a Kościół katolicki na południowym Podlasiu w latach 1918-1939*, Siedlce 2009, s. 167-169. (mps).

¹² Por. *Dzieje Lubelszczyzny*, red. T. Mencil, Warszawa 1974, t. 1, mapa nr 11.

¹³ Por. Dziennik Praw Państwa Polskiego, nr 65, poz. 395; za W. Ćwik, J. Redes, *Lubelszczyzna dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977, s. 124.

¹⁴ Por. Załącznik do „Ustawy tymczasowej” z 9 VIII 1919 r., s. 700; za: W. Ćwik, J. Redes, *Lubelszczyzna...*, s. 125; oraz w: *Pierwszy Powszechny Spis RP z dnia 30.IX.1921 r., województwo lubelskie*, Warszawa 1927, s. 25 – 59; H. Mierzwiński, *Kulturotwórcza rola Kościoła katolickiego na południowym Podlasiu (szkic do dziejów)*, w: *Kultura narodowa i Kościół katolicki w Tysiącleciu Państwa Polskiego*, red. W. Ważniewski, Siedlce 2003, s. 42.

sze ustalenia w sprawie zmian terytorialnych i organizacyjnych w diecezji. W celu uchwalenia przepisów powołano komisję, która opracowała i przeprowadziła podział diecezji na nowe 18 dekanatów i przypisanych do nich parafii. Szczegółowy opis dekanatów i przynależących do nich parafii przedstawia poniższa tabela¹⁵.

Tabela 3. Dekanaty Diecezji Podlaskiej utworzone 9 grudnia 1918 r.¹⁶

Lp.	NAZWA DEKANATU	PARAFIE WCHODZĄCE W SKŁAD DEKANATU
1.	bialski	Biała, Horbów, Łomazy, Malowa Góra, Terespol, Swory
2.	garwoliński	Garwolin, Gończyce, Górzno, Korytnica Łaskarzewska, Łaskarzew, Maciejówka, Sobolew - filia
3.	górecki	Górki, Hadynów, Huszlew, Komica, Łosice, Niemojki, Przesmyki, Rusków, Sarnaki
4.	janowski	Janów, Konstantynów, Pratulín, Leśna
5.	kocki	Gułowska Wola, Kock, Łysobyki, Okrzeja, Serokomla
6.	łukowski	Adamów, Jeleniec, Łuków, Radoryż, Stanin, Trzebieszów, Tuchowiec, Ulan, Wojcieszów, Zofibór
7.	osiecki	Goźlin, Jeziory Sobienie, Osieck, Ostrówek, Parysów, Samogoszcz, Warszawice, Wilga
8.	parczewski	Opole, Ostrów, Parczew, Sosnowica, Wisznice, oraz kościoły, a raczej kaplice: Brzeźnica Bychawska, Brzeźnica Książęca, Gęś, Jabłoń, Kolano
9.	radzyński	Komarówka, Kąkolewnica, Międzyrzec, Ostrówki, Radzyń, Wohyń
10.	rycki	Bobrowniki, Brzeziny, Kłoczew, Pawłowice, Ryki, Sobieszyn, Stężycza, Wargocin, Żabianka

¹⁵ Por. E. Jarmoch, *Religie – Świątynie – Wyznawcy*, w: *Siedlce 1448 – 1995*, red. E. Kospath – Pawłowski, Siedlce 1996, s. 257.

¹⁶ Źródło: na podstawie: *Catalogus ecclesiarum et cleri Dioecesis Podlachiensis seu Janoviensis pro Anno Domini 1919 w: Ordo divisi officii recitando sacrique peragendi ad usum Dioecesis Podlachiensis Janoviensis pro Anno Domini 1919 Bissextil; Dekret Biskupa Podlaskiego Henryka Przeździeckiego nr 58 z 9 grudnia 1918 r.* „WDP”, 1919, nr 2 s. 18-19; R. Dmowski, *Sieć dekanalna Kościoła katolickiego na terenie Diecezji Podlaskiej w latach 1918-1939*, w: „Szkice Podlaskie”, 2004, z. 12, s. 125-126.

11.	siedlecki	Krześlin, Krzesk (kaplica), Mokobody, Mordy, Pruszyn, Siedlce, Suchożebry, Zbuczyn
12.	skórzecki	Domanice, Niwiski, Seroczyn, Skórzec, Wodynie, Żeliszew
13.	sokołowski	Czerwonka, Knichówek, Kożuchówek, Rozbity Kamień, Skrzyszew, Sokołów, Wyrozęby, Nieciecz (kaplica);
14.	sterdyński	Ceranów, Jabłonna, Kosów, Skibniew, Sterdyń, Zembrów
15.	tuczniański	Huszczka, Piszczac, Sławatycze, Tuczna, Kodeń
16.	węgrowski	Grębków, Kopcie, Korytnica Węgrowska, Liw, Miedzna, Prostyń, Sądówne, Stara Wieś, Stoczek, Węgrów, Wyszaków
17.	wilczycki	Borowie, Miastków, Stoczek Łukowski, Wilczycka, Zwola, Żelechów
18.	włodawski	Uhrusk, Wereszczyn, Włodawa i kościoły: Brus, Dołhobrody, Motwica

W związku z trwającymi ustaleniami podczas traktatów pokojowych 20 listopada 1920 r. dokonano pewnych rozsad w strukturze terytorialnej diecezji. Polikwidowano niektóre nazwy dekanatów, a w miejsce wcześniejszych pojawiły się nowe. Przykładem są zmiany dekanatów górcki, osiecki, tuczniański, wilczycki, na takie dekanaty jak: łosicki, łaskarzewski, międzyrzecki, stężycki, żelechowski. Nowe dekanaty pokazuje tabela nr 4.

Tabela 4. Dekanaty Diecezji Podlaskiej po zmianach z 20 XI 1920 r.¹⁷

Nazwa Dekanatu	Parafie wchodzące w skład dekanatu	Uwagi
białski	Biała, Huszczka, Kodeń, Korczówka, Łomazy, Ortel Książęcy, Ortel Królewski, Piszczac, Rossosz, Sławatycze, Swory, Terespol, Tuczna, Woskrzenice.	zlikwidowano dekanat tuczniański przyłączając parafie do dekanatu biańskiego
garwoliński	Garwolin, Gozlin, Górzno, Sobienie Jeziory, Ostrówek, Osieck, Parysów, Warszawice, Wilczycka.	Podzielony na 3 dekanaty garwoliński, łaskarzewski, i stężycki 20 XI 1920 r.

¹⁷ Źródło: na podstawie: *Zmiany w podziale dekanatów*, „WDP”, 1920, nr, 11-12, s. 224; *Catalogus ecclesiarum...*; R. Dmowski, *Sieć dekanalna...*, s. 126-127.

janowski	Janów, Konstantynów, Leśna, Neple, Pratulim, Rokitno, Malowa Góra	Parafie Malowa Góra i Neple wcielone 20 XI 1920 r.
kocki	Wola Gułowska, Kock, Łysobyki, Serokomla	
łaskarzewski	Gończyce, Korytnica Łaskarzewska, Łaskarzew, Maciejowice, Samogoszcz, Sobolew, Życzyn	powołany w miejsce zlikwidowanego dekanatu osieckiego
łosicki	Górki, Chłopków, Hadynów, Huszlew, Kornica, Łosice, Mszanna, Niemojki, Przesmyki, Próchenki, Rusków, Sarnaki	wcześniejszy dekanat górcki
łukowski	Adamów, Jeleniec, Łuków (2 parafie), Radoryż, Stanin, Trzebieszów, Tuchowicz, Ulan, Wojcieszków, Zofibór	
międzyrzecki	Dołha, Drelów, Kolembrody, Korczówka, Międzyrzec Podl., Mostów, Polska Wola, Szóstka, Witoroż	Powstał z podzielenia dekanatu radzyńskiego 20 XI 1920 r.
parczewski	Brzeźnica Bychawska, Brzeźnica Książęca, Gęś, Horodyszcze, Jabłoń, Kolano, Milanów, Opole, Ostrów, Parczew, Polubicze, Sosnowica, Uścimów, Wisznice, Żeszczynka	
radzyński	Kąkolewnica, Komarówka, Ostrówki, Przegaliny, Radcza, Radzyń Płd. Rudno, Wołyn	dekanat radzyński podzielono na radzyński i międzyrzecki
siedlecki	Czołomyje, Hołubki, Krzesk, Krześlin, Mokobody, Mordy, Niwiski, Paprotnia, Pruszyn, Siedlce (2 parafie), Suchożebry, Wiśniew, Zbuczyn	
skórzecki	Domanice, Seroczyn, Skórzec, Wodynie, Żeliszew	
sokołowski	Czerwonka, Knichówek, Kożuchówek, Nieciecz, Rogów, Rozbity Kamień, Skrzyszew, Sokołów, Szkopy, Wirów, Wyrozęby	
sterdyński	Ceranów, Grodzisk, Gródek, Jabłonna, Kossów, Łazówek, Skibniew, Sterdyń, Seroczyn, Zembrów	
stężycki	Bobrowniki, Brzeziny, Kłoczew, Nowodwór, Pawłowice, Ryki, Sobieszyn, Stężyca, Wargocin, Żabianka	powołany w miejsce zlikwidowanego dekanatu osieckiego
węgrowski	Grębków, Kąty, Korytnica Węgrowska, Liw, Miedzna, Prostyń, Sądówne, Stara Wieś, Stoczek Węgrowski, Ugoszcz, Węgrów, Wyszaków	

włodawski	Brus, Dołhobrody, Lubień, Motwica, Rozwadówka, Różanka, Uhrusk, Wereszczyn, Włodawa	
żelechowski	Borowie, Miastków, Okrzeja Stoczek Łukowski, Wilczyńska, Zwoła, Żelechów	dawny wilczyński przemianowany na żelechowski po odejściu Wilczyńsk do dekanatu garwolińskiego

Zmiany przynależności terytorialnej w okresie międzywojennym zmieniane były kilkakrotnie. Do istotnych zmian doszło podczas trwania I Synodu Diecezjalnego Podlaskiego w dniach 28-30 sierpnia 1923 r.¹⁸. Szczególnie istotne zmiany terytorialne miały miejsce w 1924 r. Wówczas zmieniono strukturę funkcjonowania czterech dekanatów: Biała Podlaska, Parczew i Włodawa oraz dodano dekanat Wisznice, a zniesiono dekanat kocki. Wprowadzono również zmianę nazwy dekanatu siedleckiego na dekanat siedlecki św. Stanisława, a dekanat skórzecki zmieniono na dekanat siedlecki Niepokalanego Poczęcia NMP¹⁹.

Tabela 5. Zmiana struktury niektórych dekanatów Diecezji Podlaskiej w 1924 r.²⁰

Nazwa Dekanatu	Parafie wchodzące w skład dekanatu
bialski	Biała, Choroszczyńska, Kodeń, Łomazy, Łukowce, Ortel Królewski, Ortel Książęcy, Piszczac, Swory, Terespol, Tucznia
włodawski	Włodawa, Brus, Dołhobrody, Lubień, Różanka, Ruda Huta, Sławatycze, Swierszczów, Uhrusk, Wereszczyn, Wola Wereszczyńska
parczewski	Parczew, Brzeźnica Bychawska, Brzeźnica Książęca, Gęś, Jabłoń, Kodeń, Kolano, Ostrów, Sosnowica

¹⁸ Por. Synod Diecezjalny Podlaski pod przewodnictwem jego ekscelencji najdosłojniejszego i czci najgodniejszego Doktora Henryka Przeździeckiego z Bożego zmiłowania i Stolicy Apostolskiej łaski Biskupa Podlaskiego w kościele katedralnym Trójcy Przenajświętszej w Janowie R.P. 1923 w d. 28, 29 i 30 sierpnia odbyty, Siedlce 1923, kan. 106 – 109, s. 137-143.

¹⁹ Por. „WDP”, 1925, nr 10/12, s. 264-265.

²⁰ Źródła: Na podstawie: „WDP”, 1924, nr 6-7, s. 105-106; P. Aleksandrowicz, *Diecezja Siedlecka czyli Podlaska...*, s. 206-207; R. Dmowski, *Sieć dekanalna...*, s. 129.

wisznicki	Wisznice, Horodyszcze, Huszcza, Motwica, Opole, Polubicze, Rossosz, Rozwadówka, Żeszczynka
------------------	--

Następne zmiany wprowadzono po przyjęciu Konkordatu²¹, między rządem a Stolicą Apostolską dotyczącą cyrkumskrypcji diecezji w Polsce, kiedy to ustalono następujący podział Kościoła w Polsce według dokumentu zawartego w konstytucji apostolskiej „Vixdum Poloniae Unitas” Piusa XI z dnia 28 października 1925 r. Utworzono wówczas 18 dekanatów: siedlecki Niepokalanego Poczęcia NMP, siedlecki św. Stanisława bpa męczennika, bialski, janowski, liwski, łaskarzewski, łosicki, łukowski, międzyrzecki, parczewski, radzyński, sokołowski, sterdyński, stężycki, włodawski, węgrowski, wiśnicki, żelechowski²². Ostatecznie w czasie dwudziestolecia międzywojennego w 1938 r. Diecezja Podlaska w podziale terytorialnym liczyła 20 dekanatów. Obejmowały one w sumie 246 parafii, do których ogółem należało ponad 78 tys. wiernych. Dekanaty skupiały w sobie od 7 do 18 parafii. Najwięcej ich było w dekanatach: Łuków – 18, Parczew – 17, Terespol – 16. Najmniej w dekanacie Łaskarzew – 7 i Żelechów – 8. Najbardziej liczne były dekanaty łukowski, który liczył ok. 70 tys. wiernych oraz dekanat garwoliński ponad 55 tys. Najmniej wiernych było w dekanacie janowskim i wisznickim niewiele ponad 19 tys. Poniżej znajduje się wykaz dekanatów oraz parafii do nich należących.

Tabela 6. Dekanaty Diecezji Podlaskiej w 1938 r.²³

Nazwa dekanatu	parafie i filie wchodzące w skład dekanatu	Ilość miast	liczba wiernych w dekanacie
----------------	--	-------------	-----------------------------

²¹ Por. ADS, *Konkordat Projekt Rządowy*, Lit. K, Dział III, Nr porz. 36b, t. I, III; S. Łukomski, *Konkordat zawarty dnia 10 lutego 1925 r. pomiędzy Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską*, Łomża 1934; S. Bylina, *Konkordat z 10 lutego 1925 r. jako umowa międzynarodowa pomiędzy Rzeczypospolitą a Stolicą Apostolską*, „Drohiczyński Przegląd Naukowy”, Drohiczyń 2011, 3, s. 41-52.

²² *Tekst bulli papieskiej „Vixdum Poloniae unitas” z 28 października 1925 r.*, „WDP” 1925, nr 10-12, s. 254-260; AAS, 1925, nr 17, p. 251-528; R. Dmowski, *Sieć dekanalna...*, s. 130.

²³ Źródło: Na podstawie: *Katalog Kościołów i Duchowieństwa Diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej na rok 1939*, „WDP”, 1939, nr 1-12; R. Dmowski, *Sieć dekanalna...*, s. 132-133.

katedralny w Siedlcach	Siedlce katedra, Siedlce parafia św. Teresy (w organizacji), Domanice, Kotuń, Mokobody, Niwiski, Oleksin, Seroczyn, Skórzec, Suchożebry, Wodynie, Wołyńce, Żeliszew	13	48023
siedlecki św. Stanisława	Siedlce św. Stanisława, Siedlce Opieki św. Józefa (w organizacji), Czołomyje, Hołubka, Krzesk, Krześlin, Krzymosze, Mordy, Paprotnia, Pruszyń, Przesmyki, Radomyśl, Radzików, Wiśniew, Zbuczyn	15	50421
bialski	Biała Narodzenia NMP, Biała św. Anny, Biała Podlaska (Wola), Dokudów, Horbów, Hrud, Korczówka, Łomazy, Łukowice, Ortel Królewski, Ortel Książęcy, Swory, Woskrzenice	13	28755
garwoliński	Garwolin, Goćław, Goźlin, Górzno, Marianów, Osieck, Ostrówek, Parysów, Sobienie Jeziory, Trąbki, Warszawice, Wilga	12	55749
janowski	Janów Podl. – kolegiata św. Trójcy, Bubel, Horoszki, Kijowiec, Klonowica Wielka, Komarno, Konstantynów, Leśna Pódl., Pratulim, Rokitno, Witulin	11	19111
liwski	Liw, Czerwonka Liwska, Grębków, Kąty, Kopcie, Korytnica Węgrowa, Wierzbo, Wiśniew, Wyszaków	9	24258
łaskarzewski	Łaskarzew, Gończyce, Korytnica Łaskarzewska, Maciejówka, Samogoszcz, Sobolew, Życzyn	7	32293
łosicki	Łosice, Chłopków, Górki, Hadynów, Huszlew, Kornica, Łuzki, Łysów, Makarówka, Mszanna, Niemojki, Platerów, Próchenki, Rusków, Sarnaki	15	38736
łukowski	Łuków pw. Przemienienia Pańskiego, Łuków Podwyższenia św. Krzyża, Adamów, Wola Gulońska, Gręzówka, Huta Dąbrowa, Jedlanka, Jeleniec, Radoryż, Serokomla, Stanin, Trzebieszów, Truchowicz, Wojcieszków, Wola Ossowińska, Zarzec, Zembry, Zofibór	18	70319
międzyrzecki	Międzyrzec pw. św. Mikołaja, Międzyrzec pw. Opieki św. Józefa, Dołha, Drelów, Kąkolewnica, Kolembrody, Kożuszki, Mostów, Polska Wola, Szóstka pw. Narodzenia NMP, Szóstka – neounicka św. Jerzego, Witoroż	12	29619

parczewski	Parczew, Brzostówka, Dębowa Kłoda, Geś, Hola, Jabłoń, Jedlanka Stara, Kodeniec, Kolano, Milanów, Ostrów, Paszenki, Rozkopaczew, Siemień, Sosnowica, Tyśmienica, Uścimów	17	36907
radzyński	Radzyń Podl., Gąsior, Komarówka, Ostrówki, Kock, Przegaliny, Radcze, Rudno, Turów, Ulan, Wołyń	11	51432
sokołowski	Sokołów Podl., Czekanów, Czerwonka Grochowska, Knychówek, Kożuchówek, Niciecz, Rogów, Rozbity Kamień, Sawice Kościelne, Skrzyszew, Szkop, Wirów, Wyrozęb	13	38068
sterdyński	Sterdyń, Ceranów, Grodzisk, Gródek, Jabłonna, Kosów, Łazówek, Seroczyn Sterdyński, Skibniew, Zembrów	10	36772
stężycki	Stężyca, Bobrowniki, Brzeziny, Dęblin, Kłoczów, Leopoldów, Łysobyki, Nowodwór, Pawłowice, Ryki, Pawłowice, Ryki, Sobieszyn, Wargocin, Żabianka	13	50952
terespolski	Terespol św. Trójcy, Terespol pw. MB Częstochowskiej (neounicki), Choroszczyńska Dobratycze, Kodeń św. Anny, Kodeń (neounicka), Kopytów, Kościeniewicz, Kostomłoty (neounicka), Malowa Góra, Neple, Piszczac, Połoski (neounicka), Tuczna, Wólka Dobryńska, Zabłocie (neounicka)	16	22998
węgrowski	Węgrów, Jeżyska, Kamionna, Miedzna, Prostyn, Sądowe, Stara Wieś, Stoczek Węgrowski, Ugoszcz	9	49392
wisznicki	Wisznice, Horodyszcze, Huszczna, Motwica, Opole, Polubicze, Rososz, Rozwadówka, Żeszczynka	9	19461
włodawski	Włodawa, Brus, Dołhobrody, Hanna, Hańsk, Jabłeczna, Lubień, Orchówek, Różanka, Sławatycze, Tomaszówka, Uhrusk, Wereszczyn, Wola Wereszczyńska, Wytyczne	15	29098
żelechowski	Żelechów, Borowie, Miastków, Okrzeja, Stoczek Łukowski, Wandów, Wilczyńska, Zwoła	8	49442
Razem		246	781806

3. Powoływanie nowych placówek duszpasterskich w latach 1918-1939

Po ukazaniu obrazu podziału terytorialnego w kraju i diecezji oraz przedstawieniu podziału Diecezji Podlaskiej pod względem dekanatów warto opisać zmiany, jakie następowały w podstawowej jednostce organizacyjnej Kościoła jaką jest parafia. Biskup Henryk Przeździecki erygując nowe parafie brał pod uwagę przede wszystkim odległość od kościoła parafialnego, którąk stwierdzał nie powinna przekraczać 3 km²⁴. Powołując nowe parafie ks. biskup stosował się do „Instrukcji dla delegatów do ustalania kanonicznych podstaw projektowania parafii” w oparciu o Kodeks Prawa Kanonicznego. Instrukcja zawierała punkty mówiące o ustaleniu tytułu kościoła, przy którym ma być erygowana parafia, sprawdzeniu opisu kościoła, budynków oraz gruntów²⁵.

Przed erygowaniem parafii należało zbadać mieszkańców mających należeć do projektowanej parafii wg „Instrukcji w sprawie przyłączenia wiosek do innej parafii”, która oparta została o postanowienia Synodu Diecezjalnego. Instrukcja zakładała spotkanie ks. dziekana lub delegata z mieszkańcami danej miejscowości, czy chcą należeć do proponowanej parafii²⁶. Następnie zgodnie z kan. 216 par. 1 KPK po konsultacji z Kapitułą katedralną wydawano dokument erekcyjny przypisany przez kan. 1418²⁷.

Poniżej przedstawiam erygowane parafie Diecezji Podlaskiej wraz z datą powołania w dwudziestoleciu międzywojennym:

01.01.1919 Pratulín, 22.03.1919 Siedlce – p. w. NMP, 04.04.1919 Drelów, 05.04.1919 Dołha, Kąkolewnica, Kąty, Kolembrody, Krzesk, Polska Wola, Przegaliny, Radcze, 08.04.1919 Gęś, 09.04.1919 Szóstka, 15.04.1919 Piszczac, Rudno, 25.04.1919 Mostów, Opole, 12.05.1919 Gródek, Horodyszczce, Jeleniec, Rogów, 14.05.1919 Leśna, 29.05.1919 Jabłoń, Polubicze, 03.06.1919 Kodeń, 06.06.1919 Brus, Dołhobrody, Motwica, Paprotnia, Wirów, 13.06.1919 Biała – Narodzenia NMP, 23.06.1919 Swory, 01.07.1919 Rossosz, 02.07.1919 Sobolew, 09.07.1919 Witoroż,

²⁴ Por. *List Pasternki biskupa na 20-lecie diecezji „WDP”*, 1938, nr 6, s. 344; *Synod Diecezjalny Podlaski...*, statut 108, s. 141-143.

²⁵ Por. *Instrukcja dla delegatów do ustalania do ustalenia kanonicznych podstaw projektowania parafii*, w: *Synod Diecezjalny Podlaski...*, s. 238.

²⁶ Por. *Instrukcja w sprawie przyłączenia wiosek do innej parafii*, w: *Synod Diecezjalny Podlaski...*, s. 238.

²⁷ Por. *Synod Diecezjalny Podlaski...*, statut 110, s. 143.

19.07.1919 Różanka, 31.07.1919 Czołomyje, 03.08.1919. Brzeźnica Książęca – (włączona do diecezji lubelskiej w 1925 r.), 07.08.1919 Nieciecz, 09.08.1919 Grodzisk, 10.08.1919 Brzeźnica Bychawska – (włączona do diecezji lubelskiej w 1925 r.), 02.09.1919 Neple, Żeszczynka, 19.09.1919 Łazówek, 20.09.1919 Lubień, 29.12.1919 Rokitno, 27.03.1920 Chłopków, 07.05.1920 Życzyn, 20.10.1920 Wiśniew (Wiszniew), 24.11.1920 Łuków – Podwyższenie św. Krzyża, 11.03.1921 Kolano, 29.03.1921 Próchenki, 31.03.1921 Hołubla, 31.08.1921 Zarzec Łukowski, 02.09.1921 Ortel Książęcy, 15.09.1921 Łukowce, 03.10.1921 Świerszczów – (włączona do diecezji lubelskiej w 1925 r.), 03.10.1921 Międzyrzec – św. Józefa, 17.10.1921 Klonownica Duża, 19.11.1921 Wola Wereszczyńska, 15.12.1921 Hańsk, 22.12.1921 Seroczyn Sterdyński, 31.12.1921 Szkopy, 11.01.1922 Choroszczyńska, 01.02.1922 Kotuń, 30.11.1922 Kodeniec, 12.12.1922 Ortel Królewski, 12.04.1923 Ruda Huta – (włączona do diecezji lubelskiej w 1925 r.), 30.07.1923 Ugoszcz, 31.08.1923 Rozwadówka, 19.02.1924 Trąbki, 29.03.1924 Nowodwór, 03.06.1924 Hanna, 17.09.1924 Horbów, 29.12.1924 Marianów, 19.05.1925 Wandów, 06.07.1925 Hrud, Mszanna, Uścimów, 19.07.1925 Woskrzenice, 10.05.1928 Jedlanka, 02.06.1928 Korczówka, 01.11.1928 Kopytów, Witulin, 22.05.1929 Dęblin, 25.08.1929 Milanów, 25.07.1930 Paszenki, 15.08.1930 Kościeniewicze, 23.08.1930 Wola Oswińska, 24.03.1931 Biała Podlaska (Wola) p. w. Wniebowzięcia NMP, 24.03.1931 Orchówek, 28.04.1931 Siedlce św. Teresy, 29.04.1931 Siedlce św. Józefa, 16.09.1931 Radzików, 15.10.1931 Radomyśl, 1931 Brzostówka – (w organizacji administrator proboszcz parafii Ostrów), 1931 Dębowa Kłoda – (w organizacji administrator proboszcz parafii Parczew), 1931 Tyśmienica – (w organizacji administrator proboszcz parafii Ostrów), 1931 Jedlanka Stara – (w organizacji administrator proboszcz parafii Ostrów), 08.03.1933 Wólka Dobrzyńska, 04.10.1933 Siemień, 03.11.1933 Jeżyska, 30.10.1936 Komarno²⁸. Bp Henryk Przeździecki w Diecezji Podlaskiej w latach 1918-1939 erygował 103 parafie rzymskokatolickie oraz 27 filii parafialnych, które przedstawiam poniżej:

Nowodwór 29.03.1921, Biała Podlaska (Wola) p. w. Wniebowzięcia NMP 10.05.1925, Milanów 05.12.1927, Kopytów 02.03.1928, Witulin 18.02.1928, Rozkopaczew 06.04.1933, Tomaszówka 07.11.1933, Sawice Ko-

²⁸ Źródło: „WDP”, 1918-1939, za: R. Dmowski, *Erekcja nowych parafii diecezji podlaskiej w latach 1918-1939*, w: „Prace Archiwalno-Konserwatorskie”, Siedlce 2008, s. 131-133.

ścielne 14.04.1934, Huta Dąbrowa 17.09.1934, Jabłeczna 02.07.1934, Ma-
karówka 04.10.1935, Czekanów 02.09.1935, Leopoldów 16.09.1936, Łuzki
22.10.1936, Turów 16.11.1936, Zembry 21.10.1936, Platerów 12.03.1936,
Łysów 06.04.1936, Gocław 07.09.1937, Kozuszki 07.09.1937, Wołyńce
07.05.1938, Horoski Duże 25.04.1938, Grzędówka 01.10.1938, Krzymo-
sze 12.12.1938, Wytyczno 31.10.1938, Dobratycze 12.12.1938, Gąsiorzyce
07.10.1938²⁹.

Warto zauważyć, że niektóre erygowane parafie zostały utworzone z
wcześniejszych filii parafialnych. Taki przypadek zdarzył się w Białej Pod-
laskiej (Wola), która była filią w 1925 r. a została parafią 24 marca 1931 r.,
Kopytów została filią i parafią w 1928 r., Milanów filia w 1927 r., parafią
1929 r., Nowodwór filia 1921 r., parafia 1924 r., Witulin erygowana jako
filia i parafia w 1928 r. Ponadto 4 parafie podczas okresu międzywojennego
zostały odłączone do diecezji lubelskiej w 1925 r. W latach 1918 – 1939
na terenie Diecezji Podlaskiej erygowano również trzy parafie wojskowe³⁰
jak również 11 parafii neounickich, czyli Kościoła katolickiego obrządku
bizantyjsko-słowiańskiego³¹.

Bp Przeździecki organizując nowopowstałą diecezję opierał się na no-
wym Kodeksie Prawa Kanonicznego, który został opublikowany 27 maja
1917 r., a wszedł w życie 19 maja 1918 r.

Biskup osobiście z ramienia Episkopatu Polski czynił przygotowania
do ogólnopolskiego projektu reorganizacji Kościoła w Polsce w 1920 r. W
oparciu o powołany przez siebie Synod Diecezjalny, który odbył się w Jano-
wie Podlaskim w dniach 28-30 sierpnia 1923 r. biskup określił szczegółowe
prawa i obowiązki powoływania nowych parafii na terenie Diecezji Pod-
laskiej. Na Konferencjach Episkopatu w dniach 2-3 lipca 1924 określono

²⁹ Źródło: „WDP”, 1918-1939, za: R. Dmowski, *Erekcja nowych parafii...*, s. 134.

³⁰ Były to parafie erygowane 16 stycznia 1927 r.: w Siedlcach pw. Najświętszego Serca Jezusa,
w Dęblinie pw. Św. Michała Archanioła, oraz w Białej Podlaskiej pw. Św. Krzyża. Por.
Pismo Kurii Biskupiej Wojsk Polskich z 16 stycznia 1927 r. do Biskupa H. Przeździeckiego,
w: „WDP”, 1927, nr 2, s. 54-55, za: R. Dmowski, *Erekcja nowych parafii...*, s. 135.

³¹ Parafie erygowane w latach 1925-1939 przez bp H. Przeździeckiego: parafie w miej-
scowościach: Hola 25.03.1925; Bubel Stary 21.07.1925; Kijowiec 21.07.1925; Połoski
21.07.1925; Terespol 26.08.1925; Zabłocie 17.11.(15.12). 1926; Kostomłoty 31.01.1927;
Dokudów 31.01.1928; Szóstka 2.01.1931; Kodeń 21.10.1933; Biała Podlaska 28.01.1939.
Por. R. Dmowski, *Erekcja nowych parafii...*, s. 136; F. Rzemieniuk, *Kościół katolicki ob-
rządku bizantyjsko-słowiańskiego*, Lublin 1999.

kolejne wytyczne dotyczące tworzenia granic diecezji, które zatwierdzono
w Konkordacie Polskim z 10 lutego 1925 r. oraz w bulli „*Vixdum Poloniae
Unitas*” z 28 października 1925 r.

Podsumowując Diecezja Podlaska w okresie międzywojennym w po-
dziale terytorialnym liczyła 20 dekanatów, które obejmowały 246 parafii,
do których należało ponad 78 tys. wiernych. Bp Henryk Przeździecki w
powyższym okresie erygował 103 parafie rzymskokatolickie oraz 27 filii
parafialnych, co zasługuje na miano szczególnego wyróżnienia działalno-
ści biskupa pośród diecezjan.